

SJABBAT SJALOM

Sjabbat Weekblad voor Nederland

Jaargang IX, Nr. 359

Jom Kippoer

10 Tisjrei 5771
17/18 september 2010

Komende Sjabbat is het Jom Kippoer (Grote verzoendag)

Kort overzicht van Jom Kippoer

Jom Kippoer is de heiligste dag van het jaar – de dag waarop we het dichtst bij G-d zijn en bij de essentie van onze eigen ziel. Het is de dag van de verzoening – „Want op deze dag zal Hij verzoening voor jullie doen, om jullie te reinigen; van al jullie zonden zullen jullie rein zijn voor Hasjem” (Leviticus 16:30).

Gedurende 25 uur – vanaf een paar minuten vóór zondsondergang op 9 Tisjrei tot na nacht op 10 Tisjrei – „kwellen we onze zielen”: we eten niet en drinken niet, we wassen ons niet en gebruiken geen bodylotion of parfum, we dragen geen leren schoeisel en onthouden ons van huwelijksrelaties.

Vóór Jom Kippoer doen we de Kaparot-verzoenings dienst; we vragen en krijgen honingcake, als erkenning dat we allemaal ontvangers zijn in G-ds wereld en in de hoop dat onze gebeden in vervulling gaan voor een zoet en overvloedig jaar. We eten een feestmaal, gaan in het mikwe en geven extra tsadaka. Laat in de namiddag eten we de laatste maaltijd voordat het vasten begint, waarna we onze kinderen zegenen, een *jarzeit*-kaars aansteken, en ook de kaarsen voor de Jom Tov. En dan gaan we naar de synagoge voor de *Kol Nidrei*-dienst.

In de loop van Jom Kippoer houden we vijf gebedsdiensten: *Maäriv* – het avondgebed – met zijn plechtig *Kol Nidrei* op de avond van Jom Kippoer. *Sjacharit* – het ochtendgebed; *Moesaf* – het toegevoegd gebed, waarin opgenomen een gedetailleerde beschrijving van de Jom Kippoer-dienst destijds in de Tempel; *Mincha* – het middaggebed, waarin het Boek Jona wordt gelezen; en *Neilla* – het sluitgebed, bij zondsondergang.

We zeggen bij iedere dienst *Al HaCheet* – bekentenis van zonden – in totaal acht keer in de loop van Jom Kippoer, en we zeggen bij iedere gelegenheid Psalmen.

Het is de plechtigste en gewichtigste dag van het jaar, en toch zit er een ondertoon van vreugde in: een vreugde die tot uiting komt in de spiritualiteit van de dag en die het vertrouwen tot uitdrukking brengt dat G-d onze oprechter spijt accepteert en onze zonden vergeeft, en ons vonnis afsluit met een nieuw jaar van leven, gezondheid en geluk.

De *Neilla*-dienst, die de dag afsluit, vindt zijn climax in de weergalmende uitroep van: „Hoor Israël, ... G-d is Eén.” Dan breekt de vreugde los en wordt er gezongen en gedanst, gevolgd door een laatste stoot op de *Sjofar*, waarna we uitroepen: „Volgend jaar in Jeruzalem.” We eten dan een feestmaaltijd na de vasten, zodat de avond na Jom Kippoer een echte feestavond wordt.

De voornaamste onderwerpen uit hoofdstuk 133 van de Kitsoer Sjoelchan

Aroech:

De voorschriften voor Jom Kippoer

1. Op Jom Kippoer is het verboden

- a) te eten,
- b) te drinken,
- c) zich te wassen,
- d) zich te oliën of te zalven,
- e) leren schoeisel te dragen,
- f) seksuele gemeenschap te hebben.

Iedere *melacha* die op Sjabbat verboden is, is ook verboden op Jom Kippoer, met inbegrip van dragen [op openbaar terrein, waar geen *eroev* is].

Ook moet men iets van het profane aan het heilige toevoegen [d.w.z. met moet iets van de werkdag toevoegen aan Jom Kippoer]. Daarom zijn al deze dingen reeds enige tijd vóór zondsondergang, terwijl het

nog dag is, verboden. En ook na afloop van Jom Kippoer is dat nog enige tijd verboden na *tseet hakochaviem* [nadat de sterren zijn uitgekomen].

3. Wat betreft het verbod om te wassen, zie hoofdstuk 124, § 7-9. Ook op Jom Kippoer is het alleen verboden zich te baden voor zijn genoegen (zie ook hfd. 159). Men moet er goed voor oppassen dat men niet méér wast dan noodzakelijk is. Voor *tefillat mincha, ne'ila* en *ma'ariv* hoeft men zijn handen niet te wassen, want men was de hele dag in sjoel en heeft zijn handen dus niet vuil gemaakt.

4. Voordat de *Kohaniem* de *doechan* [de verhoging voor de *Aron Hakodesj*] opgaan [om de priesterzegen uit te spreken] moeten zij hun handen wassen tot aan hun polsen.

5. Wie ziek is, ook al is er geen levensgevaar, mag zich wassen zoals hij gewend is.

8. Leren schoeisel is verboden. Sommigen verbieden zelfs het dragen van houten klompen, waaraan geen leer zit. Maar schoenen van rubber, stro of [kunst-] stof zijn toegestaan. Maar men moet streng zijn met leren schoenen, zelfs als men door de modder of door de regen moet lopen, en zelfs als men tussen niet-Joden moet lopen, dan nog is het verboden. En wanneer het iemand erg moeilijk valt om door de modder en in de regen te lopen zonder schoenen, dan doet men schoenen aan zonder hakken, of men doet de schoenen met de hakken aan, maar verwisselt de linker met de rechter schoen, wanneer daar verschil tussen is. En voordat men de sjoel binnengaat, doet men ze uit en verbergt ze. Men moet er dan wel goed op letten dat men de schoenen niet aanraakt, noch bij het aandoen, noch bij het uitdoen, opdat men niet nog eens zijn handen moet wassen.

10. Iedere zieke, ook al verkeert hij niet in levensgevaar, en iemand die een verwonding aan zijn voet heeft, en ook een kraamvrouw gedurende de eerste dagen [na de geboorte] mag [leren] schoenen dragen.

11. Het is verboden om zijn vrouw aan te raken, zelfs overdag; men moet de hele dag Jom Kippoer met haar omgaan alsof zij *nidda* is.

12. Zowel zwangere als zogende vrouwen vasten volledig, zoals ieder ander. Een zogende vrouw, wier kind gevaarlijk ziek is en niet anders wil eten dan van haar, vast niet als dat gevaar voor de baby zou betekenen,.

13. Als een zwangere vrouw enig voedsel ruikt waar zij naar verlangt, en het is bekend dat zij en haar ongeboren vrucht in gevaar komen als wij het haar niet geven, dan moet men een bevoegde rabbijn raadplegen.

[De *Misjna Beroera* (617:6) haalt de *Chatam Sofeer* aan, die zegt dat als iemand zich zo ziek voelt dat hij om eten vraagt, ondanks dat hij weet dat het Jom Kippoer is, dan geven wij hem te eten, ook als zijn gelaatskleur niet veranderd, want hijzelf weet het beste hoe zijn toestand is.]

14. De regels voor ontheiliging van Jom Kippoer voor een kraamvrouw en een zieke, die in gevaar komen door niet te eten, zijn hetzelfde als voor ontheiliging van de Sjabbat (zie hfdst. 92 en 93), met dit verschil, dat wanneer een zieke zegt dat als hij niet eet, zijn ziekte verergert, waardoor hij in gevaar zou komen, ook al is zijn toestand nu niet gevaarlijk en ook al zeggen de artsen dat hij geen voedsel nodig heeft, of dat eten of drinken hem zelfs kwaad doen, dan luisteren wij toch naar hem en geven hem te eten. Want hijzelf weet het beste wanneer hij moet eten of drinken: *het hart kent de bitterheid van zijn ziel* (*Misjlei* 14:10).

15. Wanneer men een zwangere vrouw of een kraamvrouw [binnen dertig dagen] of een zieke te eten geeft, dan zetten wij het voedsel voor hen neer en zeggen tegen hen: „Wanneer je weet dat je in gevaar komt wanneer je niet voldoende eet, eet dan gewoon wat je nodig hebt. Maar wanneer je weet dat je in staat bent om minder dan een *sjj'oer* per keer te eten, doe dan dat, en eet dan iedere keer *kesji'oer*, dat is de hoeveelheid van tweederde van een ei (want als men *kesjjoer* eet, is men *lechatchila* [bewust en met opzet, wetende dat het verboden is] *kareet* schuldig op Jom Kippoer), die hoeveelheid is *kechotèwet haggassa*¹, en dat is iets minder dan een middelmatig ei zonder schil). Daarna wacht men wat, en eet weer die hoeveelheid. En de tijd die men wacht tussen tweemaal eten, d.w.z. vanaf het einde van het eerste eten tot het begin van het volgende eten, moet minstens de *sjj'oer* van *kedei achilat pras*² zijn. Zo kan men vele malen eten, als men maar oppast dat men niet tweemaal eet binnen de tijd van *achilat pras* (want als men tweemaal eet binnen de tijd van *kedei achilat pras*, dan worden beide hoeveelheden samen geteld en als één hoeveelheid beschouwd die in eenmaal gegeten is [en dan is men straf schuldig]. En wat drinken betreft: Men drinkt iedere keer een klein beetje, minder dan *melo loegmo* [een mondvul], daarna wacht men wat en drinkt daarna weer wat. En men wacht ook de tijd voor *kedei achilat pras* [dus 9 minuten] of minstens de tijd die men

¹. Volgens *Sjjoerei Tora* 38,4 cm³ en volgens de *Chazon Iesj* 26,66 cm³.

². Volgens *Sjjoerei Tora* 4 tot 9 minuten. Volgens de *Gazon Iesj* minstens 9 minuten.

nodig heeft om een *reviïet* te drinken. [Tegenwoordig is het de gewoonte dat ieder de standaard tijden en maten aanneemt, zoals die in de vorige noten vermeld werden.]

19. Kleine jongetjes en meisjes onder de negen jaar, mogen niet vasten, zelfs niet wanneer zij dat zelf willen, opdat zij, *chas wesjalom*, niet in gevaar komen. Maar vanaf negen jaar, en als zij gezond zijn, leert men hun een beetje te vasten, door hen een paar uur langer te laten wachten dan normaal met het geven van eten. Maar het verbod van leren schoenen, wassen en zich zalven kan men hun reeds vóór negen jaar leren.

20. Het is aan te bevelen om enkele keren aan kruiden te ruiken en daarover een beracha te zeggen, ten einde honderd berachot vol te maken op die dag. Echter, zolang men zijn gedachte niet van de kruiden heeft afgeleid is het verboden daar nog eens een beracha voor te maken, want dan is dat een nodeloze beracha. Daarom moet men daartussen iedere keer geruime tijd laten verlopen, totdat men er niet meer aan denkt. En het is het beste, wanneer men iedere keer aan andere kruiden ruikt, ook al zijn ze van dezelfde soort. En het is nog beter wanneer men drie verschillende soorten heeft, die verschillende berachot vereisen, zoals boomvruchten, tuinkruiden en allerlei overige kruiden. En wanneer men in gedachte heeft dat men met alle berachot die de chazan die dag zegt en die er gezegd worden door degenen die voor Tora worden opgeroepen en voor *Maftier*, bevrijd wordt, dan blijven er nog maar drie berachot over van de honderd die men dagelijks moet zeggen en die kan men dan met die voor de kruiden aanvullen.

21. Men gedenkt de overledenen op Jom Kippoer, omdat het een mens nederig maakt als hij aan de doden denkt. Maar ook omdat de doden verzoening nodig hebben, zoals er in *Sifrei* vermeld staat: „Doe verzoening voor Uw volk Israël,” – dat zijn de levenden – „die U heeft gelost” – dat zijn de doden [*Dewariem* 21:8]. Dit leert ons dat de doden verzoening nodig hebben. Wij moeten beloven *tsaddaka* voor hen te geven (zie ook hierboven hfdst. 67, § 3, hoe men dit moet beloven zonder *neder*). En een aanwijzing hiervoor is te vinden aan het einde van *parasjat Tetsawè*, waar geschreven staat: „Eenmaal per jaar zal men verzoening doen,” [*Sjemot* 30:10] en daar dichtbij [vers 12] staat: „Een mens moet verzoening voor zijn ziel doen voor Hasjem.” Het heeft nut voor de overledenen om *tsaddaka* te geven, want Hasjem, die in de harten kijkt, weet, dat als de dode nog in leven was geweest, hij ook *tsaddaka* zou hebben gegeven. En de levende kan vragen om soepelheid in het oordeel over de dode, zoals David, die bad voor Absjalom [*Sota* 10b]. De Rechtvaardigen die zijn overleden pleiten voor hun nakomelingen. Ook op de laatste dag van Pesach en op de tweede dag van Sjawoe’ot en op Sjemini Atsèret gedenkt men de zielen van de overledenen. En een aanwijzing daarvoor is te vinden in *Kol habechor* [*Dewariem* 15:19] dat dan gelezen wordt en waarin [in 16:17] staat [*Op het feest der ongezuurde broden en op het Wekenfeest en op het Loofhuttenfeest;*] *en men moet niet met lege handen voor Hasjem verschijnen*. Daarom belooft men dan giften voor *tsaddaka*, en het is de gewoonte dat men dat doet ten behoeve van de overledenen, opdat G-d het ten goede gedenkt, en dan zal Hij ook ons ten goede gedenken samen met hen, wegens hun verdiensten. En het is *minhag* dat diegenen, van wie hun vader en moeder nog leven, de synagoge verlaten wanneer de doden herdacht worden. Ook degenen wier vader of moeder minder dan een jaar geleden overleden is, verlaten dan de synagoge (zie voor de reden hiervan het boek *Keren Sjlomo, O.Ch., siman* 668, en het boek *Sja’arei Efraim, Pitchei Sja’ariem* 10:32).

22. Wanneer een baby besneden moet worden, doet men dat [na de *Haftara*] vóór *Asjrei* en men zegt de beracha voor de *mila* zonder beker wijn. Maar in onze streken zegt men de beracha over een beker wijn en geeft daarvan een beetje aan de baby die besneden werd³, behalve wat men hem geeft als men zegt: *bedamajich chaji*. Maar men geeft de beker wijn niet aan een ander kind om te drinken (want deze dag is ernstiger dan *Tisja beAv*). [De *mohel*] die gewend is de *metsitsa* te doen met wijn, moet de wijn niet met zijn mond sproeien, maar met zijn hand en hij zuigt het bloed af met zijn mond op de gewone manier.

26. Na de beëindiging van *Ne’ila* zegt men *Awinoe Malkeinoe*, zelfs al valt Jom Kippoer op Sjabbat en het nog dag is. Daarna zegt men eenmaal *Sjema’ Jisraël* en daarna driemaal *Baroech Sjeem kewod Malchoto le’olam wa’ed*. Daarna zegt men zevenmaal *Hasjem Hoe HaElokiem* om de *Sjechina* uitgeleide te doen, wanneer Hij naarboven opstijgt boven de zeven hemelen. Daarna zingt de *chazan* heel *kaddiesj* op een feestelijke melodie, waarna men eenmaal op de *sjofar* blaast, als teken dat de *Sjechina* naarboven is gegaan, zoals gebeurde toen Tora gegeven werd. Want er staat geschreven [*Sjemot* 19:13]: „...wanneer de bazuin lang aanhoudt” dat toen de *Sjechina* omhoogging. En er is ook gezegd [*Tehilliem* 47:6]: „G-d steeg op te midden van bazuingeschal. En het is ook een aandenken aan het blazen op de *sjofar* op Jom Kippoer in het Jubeljaar. Men mag de *sjofar* blazen, ook al zijn de sterren nog niet verschenen, als de zon maar onder is, zelfs als het Sjabbat is. Maar vóór zonsondergang blaast men niet. Na het *sjofar*-blazen zegt men driemaal

³. Of men geeft het aan de kraamvrouw, als die niet vast.

LaSjana habba biJeroesjalajiem.

27. Na het uitkomen van de sterren, dawwent men 'Arawiet. Men moet als *chazan* een gerespecteerd iemand uitkiezen. Men dawwent rustig en met overtuiging en degenen die het gehaast zeggen, moet men vermanen. In de *Sjemonee* 'Esree voegt men *Atta Chonantanoe* [U heeft ons begunstigd] in. Wanneer Jom Kippoer op Sjabbat viel, zegt men *Wejiteen lecha* [Moge G-d u geven], maar men zegt geen *Wihie no'am* en ook niet *We-Atta kadosj*. Na *tefillat* 'Arawiet wijdt men de nieuwe maan in en men groet elkaar met opgewektheid en een blij hart, zoals op een feestdag.

28. Bij de *Havdala* na Jom Kippoer zegt men de beracha over een kaars die de hele dag gebrand heeft, en niet over een kaars die nu werd aangestoken met een lucifer of iets dergelijks en ook niet over iets dat daarmee werd aangestoken. Het beste is om een kaars aan te steken met behulp van de kaars die de vorige dag in huis was aangestoken en om zo over beide [kaarsen] de beracha te zeggen. Wanneer men geen kaars [meer] heeft branden in zijn huis, neemt men een aangestoken kaars uit de synagoge en daarmee steekt men nog een kaars aan en daarover zegt men de beracha. In geval van nood zegt men de beracha over een kaars die door een niet-Jood werd aangestoken, of anders over een kaars die met een lucifer of iets dergelijks werd aangestoken.

Men begint [de *Havdala*] niet met *Hinei E-l jesjoe'atie*, maar men zegt de beracha over de beker wijn en over de kaars en men zegt *Hamavdiel*. Men zegt de beracha *Borei minei besamiam* [voor kruiden] niet. Wanneer Jom Kippoer op Sjabbat viel, zegt men wel de beracha over kruiden en begint men ook met *Hinei E-l jesjoe'atie* zoals bij iedere andere *Motsaei Sjabbat*.

29. Men eet en drinkt en is blij op *Motsaei Jom Kippoer*, zoals er in de *Midrasj* staat: „Op *Motsaei Jom Kippoer* wordt er een stem uit de Hemel gehoord, die zegt: 'Ga je brood eten met vreugde en drink met een opgewekt hart je wijn, want G-d heeft je daden reeds gunstig geaccepteerd.'”

30. Diegenen die de mitswot nauwkeurig uitvoeren, beginnen gelijk na Jom Kippoer met de bouw van de *Soekka*. „Zij gaan van sterkte naar sterkte” [*Tehilliem* 84:8].

Een handleiding voor de avond dienst van Jom Kippoer

EREV YOM KIPPUR – DE DAG VOOR JOM KIPPOER

Kapparot (“boetedoening”)

In sommige gemeenschappen worden zonden symbolisch overgedragen door middel van een ceremonie waarbij een kip of een geldbedrag boven iemands hoofd wordt rondgezwaid, terwijl men een gebed zegt, waarna men die kip of het geld weggeeft als *tsaddaka* [voor een liefdadig doel].

Tegenstanders van deze ceremonie, die dateert uit de 9e eeuw, bekritisieren het op esthetische, ethische en spirituele gronden, en geven de voorkeur aan de meer conventionele uitdrukking van boetedoening, gebed en liefdadigheid. De Ramban en Josef Karo (Toer, Orach Chaim 606) meenden dat het een stomme gewoonte was en de Rasjba (Rabbi Sjloomo ben Adèret) beschouwde het als een heidens bijgeloof. Kabbalisten echter nemen het zeer serieus. R. Mozes Isserles, de *Rema* [of *Rama*], die de Asjkenazische aantekeningen op de Sjoelchan Aroech schreef, zegt dat het een geaccepteerde gewoonte is, die men moet volgen.

De tegenstanders ervan erkennen dat het mogelijk een overblijfsel is van het zondebok-ritueel in de Tempel, maar beweren dat de beste manier om zich van zijn zonden te ontdoen is een oprecht vertoon van berouw. Het geven van geld vervult de traditie van liefdadigheid en symboliseert onze vastbeslotenheid om de zonden die we mogelijk begaan hebben, nu te vervangen door goede daden voor andere mensen.

Mincha

Vroeg in de middag wordt de *Mincha*-dienst gehouden, waarbij de *Widdoei* (de bekentenis van zonden – zie verderop) wordt uitgesproken. De rest van de middag is dan beschikbaar om de vasten voor te bereiden en om bijtijds en zonder haasten naar *sjoel* (de synagoge) te gaan.

Se'ueda Mafsèket

De maaltijd vóór het vasten bevat genoeg om ons 25 uur zonder eten in stand te houden, maar is licht genoeg om makkelijk te kunnen worden verteerd. Het helpt als men zoveel mogelijk drinkt voordat de vasten begint opdat men niet dehydrateert gedurende deze dag.

Berachot

De kinderen worden door hun ouders gezegend en de Jom-Tov kaarsen worden aangestoken, zowel als een Jahrzeit herdenkingskaars.

Schoeisel en kleding

Daar het dragen van leren schoenen op Jom Kippoer verboden is, doet men niet-leren schoeisel aan voordat de vasten begint. Wit is de dominerende kleur in de synagoge op de Hoge Feestdagen. Op Jom Kippoer dragen niet alleen de dienstdoende functionarissen witte kleren, maar ook vele “gewone” leden van de gemeenschap. Mannen dragen doorgaans een *kittel*, dat, hoewel gelijkend op een doodshemd, zuiverheid en spirituele reinheid symboliseert.

Vasten

De dag is gekenmerkt door een complete vasten vanaf zonsondergang op *Erev Jom Kippoer* tot de nacht invalt aan het eind van de volgende dag. Rabbi Levi Jitschak van Berdichev zei dat er wat te zeggen was om alle vasten af te schaffen, behalve die van Tisja BeAv en Jom Kippoer: „Op Tisja BeAv,” zei hij, „wie kan dan eten? En op Jom Kippoer, wie heeft het dan nodig om te eten?” Behalve dat men niet eet en drinkt en geen leren schoenen draagt, zijn er nog andere „kwellingen” (Lev. 23:27) op Jom Kippoer, zoals niet baden, zich niet zalven (of parfumeren) en geen huwelijksgemeenschap (Misjna Joma hfd. 8).

Een tweede betekenis van *weinitem et nafsjotechem* – jullie zullen jullie zielen kwellen – kan worden afgeleid van het gebruik van het werkwoord in Deut. 26:5: *weänita* – „je zult verklaren”, of zelfs: „je zult zingen.” Dus Jom Kippoer met al zijn fysieke ontberingen is een spirituele bevrijding en een tijd om onze zielen te laten zingen bij onze boetedoening voor G-d.

KOL NIDREI**Beracha over het talliet**

Normaliter wordt het talliet alleen overdag gedragen, daar de tsietsiet [de franjes] bij natuurlijk licht zichtbaar moeten zijn. Op Kol Nidrei doet men het talliet voordat het donker wordt om, en voegt daarmee toe aan de ontzagwekkendheid van het moment.

Bi-jesjiva sjel Maäla (Met goedkeuring van de Hemelse Rechtbank)

Voordat we met *Kol Nidrei* beginnen wordt er verklaard dat de *Jesjiva* van Boven en de *Jesjiva* van Beneden toestemming geven om te bidden, samen met de *avarjaniem* – de „overtreders.”

De theorie dat dit betrekking heeft op de Marranen, die overtredingen begaan hadden door zich voor te doen als Christenen, heeft geen enkele basis. Deze *avarjaniem* waren in *cherem* [in de ban] omdat ze een wet van Tora of een gemeentelijke verordening hadden overtreden. Normaliter mochten zij niet in de synagoge komen davvenen [bidden], en wanneer zij dat toch deden moest iedereen een afstand van vier el tot hen bewaren.

Op Jom Kippoer was deze afstand van vier el moeilijk te handhaven in een volgepakte synagoge en bovendien was niemand vrij van zonden of boven verdenking. Daarom werd niemand, hoe grote zondaar hij ook was, uitgesloten van de gemeenschap op de avond van *Kol Nidrei*.

De *jesjivot* in deze formule zijn geen Talmoed-hogescholen maar rechtzittingen (van het Heb. woord *jasjav* – zitten). De formule wordt driemaal gezegd om te benadrukken.

Kol Nidrei (ook wel: Kol Nidree) – Alle geloften

Ondanks zijn plechtige atmosfeer en ontroerende melodie is *Kol Nidrei* geen gebed maar een juridische verklaring welke gereciteerd wordt door de voorzanger, die samen met twee vooraanstaande leden van de gemeente een ad hoc Beet Din vormt. De bedoeling ervan is om niet vervulde geloften **aan G-d** op te heffen; het ontheft **niet** van verplichtingen die zijn aangegaan tegenover **andere mensen** (Misjna Joma 8:9). In plaatsen en tijden zoals het middeleeuwse Spanje, toen Joden eden en beloften moesten afleggen onder druk, om een andere godsdienst te accepteren, voorzag *Kol Nidrei* in een dringend nodige verlichting van het geweten.

Kol Nidrei wordt eerst aarzelend gezegd, dan met meer vertrouwen en ten slotte stoutmoedig, tonend dat we er ten slotte zeker van zijn dat G-d zal begrijpen en vergeven. Dit is de proloog tot Jom Kippoer, waarbij we erkennen dat we beloften maken aan G-d waar we ons niet aan kunnen houden.

Sjèhèchèjanoe

Deze beracha is normaliter een onderdeel van de *Kiddoesj* op feestdagen. Maar op Jom Kippoer, wanneer geen kiddoesj gemaakt wordt, danken we er G-d mee dat Hij ons deze dag geschonken heeft met zijn reusachtige spirituele mogelijkheden. Ondanks het gebrek aan voedsel en drinken is dit nog steeds een *Jom Tom*

[feestdag] waarop we juichen dat we G-d toebehoren.

Baroech Sjeem Kevod Malchoto Leölam Waëd (Gezegend is Zijn Glorieuze Naam)

Deze woorden worden onmiddellijk na de eerste zin van *Sjema* hardop gezegd. Het is geen onderdeel van *Sjema* zelf, maar een vroom antwoord op de aanroeping van G-ds Naam. Het wordt op Jom Kippoer hardop gezegd (in tegenstelling tot alle andere dagen van het jaar, wanneer men het zacht fluisterend zegt) omdat het prominent voorkwam in het ritueel in de Tempel. Sommigen zeggen dat het de lof is die de engelen voor G-d zingen; op Jom Kippoer, wanneer wij witte kleren dragen en geestelijk zijn opgewekt, lijken we op engelen en imiteren we de woorden van de engelen. Volgens de Midrasj was Ja'akov bang dat zijn zonen G-d verlaten hadden, maar toen zij hem geruststelden dat dit niet zo was en verzekerden: „Hoor, Israël, Hasjem is onze G-d, Hasjem is Eén,” verkondigde hij dankbaar *Baroech Sjeem Kevod Malchoto Leölam Waëd*.

Kie Vajom hazè (Want op deze dag)

Voordat we met de *amida* [het *Sjemonee Esree* of achttien-gebed] beginnen, zeggen we het vers [uit Lev. 16:30]: „Want op deze dag zal verzoening gedaan worden voor jou, om je te reinigen, van al je zonden zul je voor Hasjem gereinigd zijn.” Of een alternatieve vertaling: „onze zonden voor Hasjem zijn vergeven,” zonder enige menselijke bemiddeling.

De Amida

De vier zinnen die in de eerste, tweede, zesde en zevende beracha worden ingevoegd (*Zochrenoe, Mie chamocha, Oechtov, Besefer chajiem*) smeken we G-d om ons in te schrijven in Zijn boek van het leven; het Bijbelse idee is dat als iemand daar niet in is opgeschreven, hij zal sterven.

Oevecheen

In de drie paragrafen die beginnen met *Oevecheen* – en dus – vragen we G-d om drie categorieën te zegenen: al Zijn schepselen, het Joodse volk en de Rechtvaardigen.

Mechol Laäwonoteinoe (Vergeef onze overtredingen)

Hier wordt de nadruk gelegd dat wij geen bemiddelaars nodig hebben om ons dichterbij G-d te brengen. Zoals de Haggada benadrukt: G-d Zelf is onze verlosser, „Hij en geen engel, Hij en geen boodschapper.”

Tavoo lefanècha (Laat ons gebed U bereiken)

Aan het einde van de Amida, vóór de *Widdoei* (zondebekentenis) verklaren we dat we niet alleen aan G-d toegeven dat we gezondigd hebben, maar dat we dat ook zelf echt erkennen.

WIDDOEI (zonden belijdenis)

Asjamnoe (Wij hebben gezondigd)

Gelijk de langere zonden belijdenis (*Al Cheet*) noemt *Asjamnoe* de zonden alfabetisch op, waarmee we erkennen dat we van A tot Z (dat wil zeggen, in het Hebreeuws van *Alef* tot *Tav*) gezondigd hebben. De zonden staan in het meervoud, want als iemand ergens in onze samenleving een overtreding heeft begaan, dan zijn we allemaal mede schuldig. De zonden die opgenoemd worden zijn allen van ethische aard; waar we verkeerd gegaan zijn in onze houding en waarden. De bekentenis wordt op een blijde toon gezongen, hetgeen onze vreugde weerspiegelt dat wij onze zielen gereinigd hebben.

Historische achtergrond van de Widdoei

De zonden belijdenis, de *widdoei*, volgde oorspronkelijk niet een vastgesteld vorm van woorden. Kajin zei alleen maar (Bereisjiet 4:13): „Mijn misdaad is te groot om te dragen.” Ja'akov verklaarde (Ber. 32:9): „Ik ben al de waarachtige en trouwe liefde, die U Uw dienaar getoond heeft, niet waardig.” David biechte op (Sjmoeël II, 24:10): „Ik heb iets slechts gedaan... ik ben heel erg dwaas geweest.”

Geleidelijk aan werden soortgelijke zinnen meer of minder standaard: „Wij hebben gezondigd en hebben onrechtvaardig gehandeld en zijn slecht geweest.” „We hebben gezondigd, zoals onze voorvaders, we waren fout en hebben verkeerd gehandeld” (*Tehilliem* 106:6). „We hebben gezondigd, we hebben gedaan wat verkeerd en slecht was; we waren opstandig en hebben onze ruggen naar Uw geboden en decreten gekeerd” (Daniël 9:5).

In de Tempel deed de *Kohen Gadol* – de Hogepriester – een zonden belijdenis op Jom Kippoer voor zichzelf en zijn huishouding, voor de *Kohaniem* en voor het volk (hij plaatste zichzelf voorop, in overeenstemming met het principe dat alleen iemand die zelf rein is, pleiten kan voor anderen). Hij gebruikte de woorden *chatati aviti pashati* – ik heb gezondigd, ik heb verkeerd gedaan, ik heb overtreden. Deze drie woorden zijn afgeleid van *chataiem* – onopzettelijke zonden, *avonot* – bewuste overtredingen en *pesjaiem* – opstandige, moedwillige overtredingen (Joma 3:8). Op deze precedent is de terminologie gebaseerd die wij vandaag de dag gebruiken.

Al HaCheet (voor de zonde)

Een dubbel alfabetische lijst van zonden; meer dan de helft ervan betreft zonden bij het spreken. Bijbelse traditie waarschuwt ons dat zowel leven als dood het gevolg zijn van de tong (Misjlei [Spreuken] 18:21).

Elokai, ad sjelo notsartie (Mijn G-d, voordat ik gevormd werd)

Onze daden geven ons een gevoel van minderwaardigheid en schaamte. We vragen daarom G-d ons te helpen dat we niet opnieuw bezwijken. Een middeleeuwse rabbijn zegt dat het lichaamsdeel dat gezondigd heeft, nu gebruikt moet worden om goed te doen.

Ja'alè (laat ons gebed opstijgen)

De eerste van een serie schitterende *pioetiem* – liturgische gedichten – populair vanwege hun eenvoudige beeldspraak. Jossi ben Jossi (8e eeuw) schreef dit in een omgekeerde alfabetische volgorde. Hierin smeken we dat onze gebeden niet zullen verslappen tot het einde van deze dag.

Sjomea tefilla (U Die gebeden hoort)

Deze *pioet* bestaat uit diverse verzen uit Tanach, die gewoonlijk om en om door de *chazzan* (voorzanger) en de gemeente gezegd worden.

Selach na (vergeef ons toch)

Een alfabetisch gedicht van R. Meïer van Rothenburg (13e eeuw), gebaseerd op Bam. 14:19. Het drukt het vertrouwen uit, dat hoewel wij zondigen, wij nog steeds G-ds kinderen zijn en dat onze Vader ons zal vergeven.

Omnam keen (Ja, het is waar)

Door Jomtov ben Jitschak uit het middeleeuwse York. Het gedicht vraagt G-d om te luisteren naar onze verdediging en niet naar onze aanklager en te antwoorden: „Ik heb vergeven!”

Kie hinee kachomer (Als klei in de handen van de pottenbakker)

Een gedicht van een onbekende auteur, die ons vergelijkt met de klei in de handen van de pottenbakker, met een steen in de handen van een beeldhouwer. Hoewel het impliceert dat wij ons lot niet in eigen handen hebben, is toch minstens een deel van onze bestemming van onszelf afhankelijk.

Hasjem, Hasjem

De 13 G-ddelijke eigenschappen (Sjemot 34:6) onderbreken de gebeden op Jom Kippoer. Zij verzekeren ons dat het G-ds aard is om te vergeven; ze bieden ons ook een rolmodel: „Zoals Ik genadig ben, zo moet ook jij vergevensgezind zijn.”

De 13 G-ddelijke eigenschappen

Exodus 34:6-7 wordt verschillende keren op Jom Kippoer geciteerd: „Hasjem, Hasjem, meelevende G-d, barmhartig, genadig, lankmoedig, groot in goedgunstigheid en waarheid, Die goedgunstig is voor duizenden, Die moetwillige misdaad, bewuste en onopzettelijk overtreding vergeeft en de boeteling vrijspreekt.”

Zechor lanoe brit Avot (Gedenk voor ons het verbond met de voorvaders)

We smeken G-d dat de rechtvaardigheid van onze voorouders ons te hulp komt om de messiaanse profetie van Jesjaja 56:7 te vervullen: „Mijn huis zal een gebedshuis voor alle volken genoemd worden.”

Sjema koleinoe (Hoor onze stem)

Deze emotionele woorden breken het menselijk hart wanneer die door de *chazzan* en de gemeente gezamenlijk gezongen worden, speciaal het vers: *Al tasjlicheinoe le-eeet zikna* – Werp ons niet weg op onze oude dag” (Tehilliem 71:9).

In het oude Sparta werden oude mensen letterlijk weggeworpen, verbannen naar de bergen waar ze werden achtergelaten om te sterven. Hetzelfde gebeurde met de oude Pygmeeën in Zuid-Afrika, die hun bejaarden met een kalebas rijst en een zak water ergens ver weg in de woestijn eenzaam achterlieten om daar te sterven of ten prooi te vallen aan de wilde dieren. Ook vandaag nog worden bejaarden door hun kinderen in bejaardenhuizen en bejaardenverpleegtehuizen gestopt, om niet meer naar hen om te kijken. Het was (en is) niet G-d die hen wegwerpt, maar de maatschappij, en in vele gevallen hun eigen familieleden. Maar als dit niet de manier van G-d is, waarom smeken we dan Hem om ons niet weg te werpen op onze oude dag?

Misschien is het een gebed om de harten van de jongere generatie te openen om hun ouders te respecteren en te steunen. En misschien is het een verzoek aan G-d om ons niet vroegtijdig oud te laten worden.

Kie anoe ammècha (Want wij zijn Uw volk)

Eenvoudige woorden met de diepe gedachte dat G-d en Israël voor eeuwig in liefde met elkaar verbonden zijn.

WeDavied avdechá (Uw dienaar David zei tegen U)

Verzen die aantonen hoe Bijbelse figuren hun zonden bekenden en om vergiffenis vroegen.

E-I Rachoem Sjemècha (Uw Naam is Barmhartige G-d)

We vragen G-d om allen die Hem dierbaar zijn, te gedenken – onze voorouders, onze martelaren, onze kinderen.

Mie Sje'ana (Hij die onze voorvader Avraham antwoordde)

G-d antwoordde toen onze voorouders Hem dringend nodig hadden. Wij bidden dat Hij ons ook te hulp komt en ons antwoordt.

Avinoe Malkeinoe (Onze Vader, onze Koning)

(Dit wordt niet gezegd als Jom Kippoer op Sjabbat valt).

Dit was oorspronkelijk Rabbi Akiva's smeekgebed op een vastendag in tijden van droogte. Extra verzen werden in de loop van de eeuwen ingevoegd om uitdrukking te geven aan het verlangen naar een G-ddelijk zeggen als de toekomst twijfelachtig leek. Sommige van de verzen verwijzen naar perioden van vervolging, martelaarschap en politiek gevaar; andere hebben betrekking op meer normale rampen en menselijke behoeften. Weer andere werden speciaal ingelast voor het seizoen van de boetedoening, wanneer gebeden om vergiffenis met name gewenst zijn.

De woorden „Onze Vader, onze Koning” lijken paradoxaal. Een vader is warm, dichtbij, bezorgd en geduldig. Een koning daarentegen is hoog en machtig, neutraal en afstandelijk. Maar als G-d alleen onze Vader was, dan zouden wij Zijn goedheid uitbuiten en als Hij alleen maar Koning was, zouden we te angstig en met te veel ontzag zijn vervuld om Hem te benaderen.

Jigdal (Groot en geprezen is de levende G-d)

We sluiten de dienst af met 'Jigdal' en Aleinoe. Jigdal behoort samen met Adon Olam, dat op Sjabbatot bij afsluiting van de dienst gezongen wordt, tot de best bekende melodieën. Beiden zijn een opsomming van het Joodse geloof; zij geven ons de mogelijkheid de dienst te verlaten, omwikkeld in een atmosfeer van plechtigheid en met gedachten en gevoelens die op de Hemel gericht zijn.

Rav Sa'adia Gaon en de herbergier

Toen de dagen van inkeer en berouw waren aangebroken, zette de beroemde Rav Sa'adia Gaon zijn Talmoed-boeken en zijn geschriften opzij gedurende vele uren per dag, die hij besteedde aan gebed en inkeer. Hij bad vuriger dan ooit, met een gebroken hart en met tranen in zijn ogen, alsof hij de grootste zondaar op aarde was.

Zijn leerlingen, die wisten wat voor een heilig man hij was, begrepen niet wat hun meester was overkomen. Ten slotte vroegen zij het hem en dit was zijn antwoord:

„Verdenk mij er niet van dat ik een wet van Tora heb overtreden, de Hemel behoede”, begon Rav Sa'adia. „Niettemin heb ik goede redenen om *tesjoeva* te doen [berouw te hebben en tot inkeer te komen] en te bidden tot G-d en Hem om vergiffenis te vragen. Dat heb ik geleerd van een gewone Joodse herbergier.

„Eens, op mijn reizen, logeerde ik in een Joodse herberg kennen. De herbergier kende mij niet en behandelde mij even vriendelijk als hij iedere reiziger zou behandelen. Maar het duurde niet lang of ik was bekend in de stad. Het nieuws van mijn komst deed spoedig de ronde in het stadje en de hele gemeenschap kwam mij verwelkomen.

„Toen de herbergier ontdekte wie zijn gast was, begon hij me te eren en te bedienen met ontzag en nederigheid en deed hij alles om het mij naar de zin te maken. Ten slotte, toen ik wegging, kwamen alle mensen mij vaarwel zeggen en uitgeleide doen. De herbergier duwde zich een weg door de menigte en viel aan mijn voeten en smeekte mij met tranen in zijn ogen om vergiffenis. 'Maar je heb alles voor mij gedaan wat je kunt en dat was meer dan genoeg!' riep ik uit, maar de door verdriet overmande herbergier antwoordde: 'Ik smeed u, Rabbi, vergeef me voor de dagen dat ik uw grootheid niet kende en ik u zo goed niet bediend heb als toen ik dat wel wist.'

„Wel nu mijn vrienden,” concludeerde Rav Sa'adia, met tranen stromend langs zijn wangen, „denk hier goed overna. Wanneer een man zo nederig kan zijn om een andere man, een mens van vlees en bloed te eren, hoe zorgvuldig moeten wij dan zijn in de wijze waarop wij onze Schepper eren, liefhebben en dienen!

„Hoe dichter wij komen tot G-d, des te meer begrijpen wij Zijn grootheid en des te meer moeten wij berouw voelen voor ons gedrag in het verleden, ongeacht hoe hard wij geprobeerd hebben. Iedere dag leer ik meer en meer over G-d en iedere dag voel ik mij beschaamd over gisteren, toen ik nog niet zoveel wist, en mijn liefde voor Hem en mijn toewijding nog niet zo sterk waren als vandaag; en morgen, dat weet ik nu al, zal ik mij weer net zo voelen over vandaag.”

Jom Kippoer

Tesjoeva en de vreemdeling binnenin

Een mens ervaart vele fluctuaties van zijn voorspoed in zijn leven. Behalve veranderingen van zijn welvaart en armoede, van gezondheid en ziekte, kan hij ook grote variaties ervaren in het niveau van zijn religieuze overtuiging. Dit treft niet alleen gewone mensen, maar zelfs personen van hoog spiritueel niveau. Een voorbeeld hiervan is een groot Talmoedeleerde.

De Gemara (Chagiga 14b) vertelt dat „vier geleerden de ‘Tuin’ binnen gingen. Ze stegen op naar de hemel om G-d en G-ddelijkheid beter te begrijpen. Ben Azzai staarde naar binnen en stierf. Ben Zoma keek en werd krankzinnig. Rabbi Akiva kwam er ongedeerd uit en Alisja ben Avoeja werd een apostaat en nadien wordt hij alleen nog aangeduid met „*Acheer* – een ander.”

Elisja ban Avoeja was de leraar van de grote Geleerde Rabbi Meïer. Na zijn afvalligheid vroeg Acheer aan Rabbi Meïer: „Wat is de betekenis van het vers: ‘Goud en glas kunnen het niet evenaren; noch zal de ruil ervan vaatwerk van fijn goud zijn?’”

Hij antwoordde: „Dit zijn de woorden van Tora, die moeilijk te verkrijgen zijn, zoals schalen van fijn goud, maar die makkelijk te vernietigen zijn, zoals schalen van glas.”

Acheer zei tegen hem: „Rabbi Akiva, je leraar, heeft het niet aldus verklaard, maar als volgt: ‘Net als schalen van goud en schalen van glas te repareren zijn, ook al zijn ze gebroken, zo ook is er voor een Tora-geleerde, die gezondigd heeft, herstel mogelijk.’”

Daarop zei Rabbi Meïer tegen hem: „Dan kunt u ook tot inkeer komen!”

Hij antwoordde: „Ik heb al van achter het *parochet* [lett.: gordijn, d.w.z. uit de hemel] horen zeggen: „Keer terug jullie afvallige kinderen (Jeremia 3:22) *choets mé-Acheer* – behalve Acheer!” [D.w.z., iedereen kan terugkeren, behalve Acheer.]

De Gemara gaat dan verder en vertelt de volgende gebeurtenis. Het gebeurde eens dat Acheer op een paard reed op Sjabbat, en Rabbi Meïer wandelde achter hem aan, om Tora van hem te leren. Acheer zei tegen hem: „Meïer, keer terug, want ik heb al met behulp van de passen van mijn paard gemeten dat hier de Sjabbat-grens is.” [Op Sjabbat mag men niet verder lopen dan 2.000 amot – ongeveer 1.000 m. – van zijn stand- of woonplaats.]

R. Meïer antwoordde: „U moet ook terugkeren (*tesjoeva* doen)!”

Acheer antwoordde: „Heb ik je niet al verteld dat ik van achter het Gordijn heb horen zeggen: „Keer terug jullie afvallige kinderen, *choets mé-Acheer* – behalve Acheer!”

Deze woordenwisseling tussen Rabbi Meïer en zijn leraar is raadselachtig. Het is duidelijk dat Rabbi Meïer veel respect voor hem had, anders zou hij niet Tora van hem zijn blijven leren, en toen Acheer zijn student vertelde dat hij een stem uit de hemel had gehoord, was dat ongetwijfeld geen hallucinatie. Waarom dan bleef Rabi Meïer zijn leraar achtervolgen door te blijven aandringen dat hij moest terugkeren?

De Gemara gaat verder en vertelt hoe Rabbi Meïer bleef aandringen en hem mee nam naar een Beet Hamidrasj. Daar vroeg Acheer aan de kinderen om het Bijbelvers, dat zij zojuist geleerd hadden, voor hem te reciteren. Een van de kinderen citeerde: „*Wele-rasja amar Elokiem: ma lecha lesapeer choekai* – Hasjem zei tegen de booswicht: ‘Waarom vertel je Mijn wetten?’” (Tehilliem 50:16). Maar het kind stotterde, zodat het woord *wele-rasja* – en tegen de booswicht – klonk als *wela-Elisja* – „en tegen Elisja zei Hasjem...” Elisja zei later: „Als ik op dat moment een mes in mijn hand had gehad, zou ik hem in stukjes gesneden hebben.”

Oppervlakkig gezien maakt dit verhaal het probleem nog moeilijker te begrijpen. Daar Elisja beweerde dat hij een stem uit de hemel gehoord had, waarom was hij dan zo verstoord door dat stotterende kind? In tegendeel, hij had dat kind moeten waarderen, want het bevestigde de hemelse stem.

Rabbi Meïer geloofde ongetwijfeld dat Elisja de waarheid vertelde, toen hij hem vertelde wat hij gehoor had. Maar hij gaf er een andere interpretatie aan.

Iedereen is op gezette tijden zichzelf, en op andere tijden is er een „*acheer*” – een „vreemdeling” binnen in hem, die zijn spiritualiteit uitdaagt. In de moderne psychologie noemt men dit de dubbele persoonlijkheid, en in de literatuur wordt dit uitgedrukt in het verhaal van Dr. Jekyll en Mr. Hyde. Echter, dit is geen modern fenomeen, dat pas onlangs ontdekt is, maar iets dat de mensheid geplaagd heeft van het vroege begin tot op

deze dag en het is precies de essentie van de *tesjoeva*.

Wanneer men Tora studeert en mitswot doet, komt zijn ware ‘zelf’ tot uitdrukking. Wanneer iemand, wat G-d verhoede, een overtreding begaat, dan is dat de *acheer* binnen in hem die dat doet op een vreemde manier, tegen de ware innerlijke ‘zelf’ in.

Er wordt verteld dat Aristoteles, de „vader van de filosofie” zich een keer lomp gedroeg, op een wijze die totaal niet paste bij iemand van zijn status. Toen hem gevraagd werd hoe het mogelijk was dat hij zich zo ongepast gedroeg, antwoordde hij: „De man die u nu voor u ziet, is niet Aristoteles – ik ben nu iemand anders.” Met andere woorden, hij zei: „Soms ben ik mijzelf – Aristoteles – en soms ben ik *acheer* – iemand anders.

Hoewel Elisja ben Avoeja inderdaad een hemelse stem had horen zeggen: „Keer terug jullie afvallige kinderen, *choets mé-Acheer* – behalve *Acheer*,” beweerde R. Meïer dat hij dat verkeerd geïnterpreteerd had. De juiste boodschap was: „Keer terug jullie afvallige kinderen, en de manier waarop je dat doen moet is *choets mé-Acheer* – maak jezelf los van *acheer* – bevrijd je van de vreemdeling binnen in je en keer terug tot jezelf.”

Rabbi Meïer wist dat de poorten van de hemel voor alle Joden open staan, zelfs voor hen voor wie bepaald is „dat hij niet de gelegenheid krijgt om terug te keren” (*Joma* 85b). Zoals Rabbijn Schneuer Zalman van Liadi, de grondlegger van het Chabbad Chassidoet, stelde: „ Wanneer iemand met al zijn kracht ernaar streeft en zijn slechte neiging weet te overmeesteren en tot inkeer komt, dan wordt zijn terugkeer geaccepteerd” (zie *Iggeret Hatsjoeva* 11). Daarom bleef R. Meïer volhouden om te trachten Elisja ben Avoeja *tesjoeva* te laten doen – om niet de „*acheer*” de „vreemdeling in hem” te laten heersen over zijn ware „zelf,” en terug te keren tot zijn originele status van de grote geleerde Rabbi Elisja ben Avoeja.

Hoewel Elisja ben Avoeja hoopte dat de interpretatie van zijn leerling de juiste was, was hij daar niet geheel gerust op. Daarom, toen R. Meïer hem met ‘geweld’ meenam naar het *Beet Hamidrasj*, vroeg Elisja aan de kinderen welke passioek zij zojuist geleerd hadden, in de hoop om daar een aanwijzing voor zichzelf in te vinden. Toen uit wat het kind stotterde, bleek dat er in Tora een *passioek* stond die *zijn* interpretatie van de hemelse stem bevestigde, zodat hij, Elisja, geen *tesjoeva* kon doen, was hij vreselijk gefrustreerd, want hij wilde werkelijk terugkeren en een toegewijd kind van Hasjem en Tora zijn.

Het thema van de dag van Jom Kippoer is „*sjoeva baniem*” – „keer terug [Mijn] kinderen” – doe *tesjoeva*. Stop om een dubbele persoonlijkheid te zijn. Wees te allen tijde jezelf, dan zal Hasjem met vreugde Zijn hand naar jou uitstrekken en je oprechte terugkeer accepteren.

(Uit: *Vedibarta Bam*)